Restauratiewerken Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijkbasiliek

In het kader van de meerjarige subsidieovereenkomst voor de verdere restauratie van de historische kerken in de Mechelse binnenstad, gingen op 12 november 2013 de werken aan de Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijkbasiliek van start.

De restauratiewerken werden opgesplitst in vijf loten, die telkens door gespecialiseerde aannemers uitgevoerd zullen worden.

Lot 1: dringende onderhoudswerken exterieur

We gaven in de kerkhistoriek al aan dat de voltooiing van de voorgevel vele eeuwen op zich liet wachten. Nauwelijks 90 jaar na de afwerking van de façade werd deze sterk beschadigd door de oorlogsbombardementen van april en mei **1944**, die onder meer ook de naastgelegen pastorie in de as legden. Het herstel van deze oorlogsschade startte in 1951.

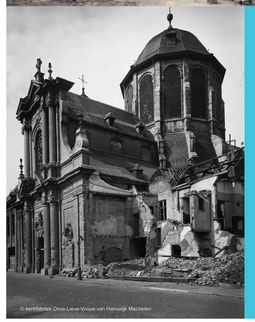

© kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk Mechelen

In de nacht van 1 op 2 mei **1944** schudde een hevig bombardement de Hanswijkkerk dooreen. De kapel en de doopvont werden platgelegd, de busten van Sint-Pieter en Sint-Paulus boven de zijdeuren kwamen op de voetpaden terecht en de zware middendeur en de zijdeur rechts werden in splinters geslagen. Gans het hoogzaal werd zwaar geschokt, stukken van de balustrade lagen verspreid over de kerkvloer. De inslag verbrijzelde de glasramen en zorgde ook in het interieur voor ernstige schade. De luchtverplaatsing sloeg drie openingen boven in de koepel en maakte openingen in het dak. Het genadebeeld, dat midden in de kerk stond opgesteld voor de meimaand, was met een dikke laag stof bedekt, maar bleef ongedeerd.
(www.kerknet.be)

In de jaren 1960 en 1980 vonden er al restauratiewerken plaats aan het exterieur van de kerk. In de voorgevel werden de siervazen en het bedekkingslood vernieuwd en gebeurden er heel wat invullingen met nieuwe witte steen. Enkele jaren geleden losten er desondanks stukken van de kroonlijst. Bovendien was er vochtinsijpeling en plantengroei op de voluten en op de horizontale delen van de lijsten.

Tijdens de huidige restauratie krijgt de **voorgevel** een zeer grondig onderhoud. Indien nodig worden er plaatselijk stenen vervangen of hersteld. De plantengroei zal verwijderd worden, de voegen hersteld en het geheel zal zacht gereinigd worden.

Als gevolg van de vele herstellingen met uiteenlopende steensoorten heeft de **voorgevel** momenteel een veelkleurig uitzicht. Om het geheel te homogeniseren zullen de verschillende stenen getint worden.

Tegelijkertijd wordt de bedaking van de klokkentoren aangepakt. Omdat het torenkruis sterk overhelt, zal dit gedemonteerd, hersteld en teruggeplaatst worden. De galmborden worden hersteld en aangevuld. Waar nodig wordt duivenwering voorzien. Verder gebeuren er nog enkele kleinere onderhoudswerken aan het dak van de week- en rouwkapel.

Lot 2: glas-in-loodramen

De **glasramen van de koepel** zijn in slechte staat. Bij hevige wind laten ze regen door, met zware aantasting van de plankenvloeren van de koepelrondgang en van de pleister onder de ramen tot gevolg. Ook de glasramen van de zijbeuken zijn in slechte staat. Doordat ze geen historische vormgeving hebben, passen ze bovendien niet in het barokke concept van de kerk.

De metalen raamverdeling van de **glasramen in de koepel** gaat waarschijnlijk wel terug tot de 17de eeuw. Deze raamvullingen bezitten een verticale en een horizontale verdeling. De horizontale bruggen (50x30mm) zijn ingewerkt in de dagkanten van de raamomlijsting. De verticale onderdelen zijn over de horizontale raambruggen gebogen. In totaal zijn er 48 panelen per raam. In de volledige koepel vinden we 12 ramen met 576 panelen.

Aan de binnenzijde wordt elk paneel verstevigd met twee rechthoekige windroeden. Met bindlood zijn ze vastgemaakt aan de panelen. Aan de exterieurzijde worden de glas-in-loodpanelen vastgehouden met een horizontale deklat. Met een spie wordt de deklat tegen het glas aangedrukt.
(Rambaut, A. 2009)

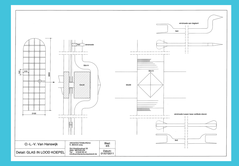

© Architectenbureau K. Beeck bvba

Tijdens het gespecialiseerd vooronderzoek van het glas-in-lood werd er nagegaan wat de mogelijke, historische vormgeving was van de glasramen. Aletta Rambaut bvba bestudeerde uitvoerig de glas-in-loodramen van de Hanswijkkerk. Daartoe analyseerde ze verscheidene archiefbronnen en inventariseerde ze ook representatieve **glasstukken** die onder de plankenvloer van de koepel werden teruggevonden. Vervolgens werden de glaskalibers geconfronteerd met **modelboeken** met patronen uit de 17de eeuw.

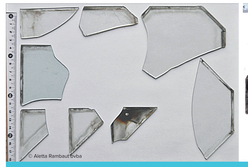

© Aletta Rambaut bvba

Gevonden licht groene **glasstukken** met een dikte van 1 à 2 mm

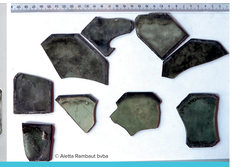

© Aletta Rambaut bvba

Gevonden kleurloze **glasstukken** met een dikte van 1,5 à 2 mm

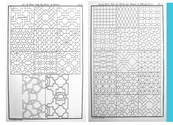

Aplaat X en XI in het **modelboek** van Le Vieil uit 1774

De teruggevonden glaskalibers waarvan de vorm intact is of kon gereconstrueerd worden, confronteerde Aletta Rambaut met de patronen in de **modelboeken** van Le Vieil (1774) (X, XI en XIL), Ottin (1886), Ottin (na 1892) en Carot (1886).
Geen enkel glasstuk vertoonde een gebogen curve, waardoor de patronen met gebogen lijnen niet in aanmerking kwamen. De overgebleven stukken zijn geselecteerd op vorm en worden momenteel gebruikt bij de zoektocht naar één of meerdere geschikte patronen. (Rambaut, A. 2009)

Na de keuze van de geschikte patronen, zullen zowel **de glasramen van de koepel als deze van de zijbeuken** worden vervangen naar historisch model uit de 17de eeuw. Het wordt uitgevoerd in helder glas, zoals gebruikelijk in de barok, toen in de kerkenbouw een overvloedige lichtinval vooropgesteld werd. Het groen en lichtgeel kathedraalglas dat nu aanwezig is, kadert eerder in een 19de-eeuwse tijdgeest.

De overige glas-in-loodramen in de voorgevel en boven de zijaltaren, eveneens naoorlogse herstellingen, zijn nog in goede staat en worden ter plaatse hersteld.

LOT 3: centrale verwarming

Momenteel wordt de kerk verwarmd met warme lucht, die wordt ingeblazen via roosters in het hoogkoor en in het altaareiland. Door een slechte geleiding bereikt deze warme lucht de kerkgangers niet. Bovendien reikt het huidige altaareiland tot tegen de communiebank en bedekt het zo de waardevolle vloer van het hoogkoor.

Tijdens de huidige interieurrestauratie wordt het verwarmingssysteem herzien. Het altaareiland krijgt een nieuwe vormgeving, die **het fraaie 19de-eeuwse vloerpatroon in zwarte en witte marmer, respectievelijk noir de Basècle en Carrara**, respecteert.

Er is gekozen voor een systeem van convectoren met een beperkte inbouw in de vloer. De leidingen en de convectoren zullen in de zijbeuken geplaatst worden en doorlopen via de trede van de biechtstoelen.

Heel plaatselijk worden er tegels gedemonteerd. Bovenin de koepel wordt een tegenverwarming geplaatst om het warmteverlies, dat ontstaat door het schouweffect van de koepel, te beperken.

© Kerkfabriek Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk Mechelen

Ook de **19de-eeuwse vloer in noir de Basècle en Carrara** zal waar nodig gerestaureerd worden. Het vernieuwde altaareiland staat los van de muren en de kolommen en houdt rekening met het aanwezige vloerpatroon.

LOT 4: interieurrestauratie

Tot voor de lopende restauratie bood het interieur van de Hanswijkbasiliek een vrij grauwe aanblik, een gevolg van de jarenlange vervuiling door kaarsenrook. De vele loskomende verf- en pleisterlagen zijn een gevolg van de vochtinsijpeling via het dak en de goten, die pas in de jaren 2002 verholpen werd. Bovendien werd bij de laatste verfcampagne een synthetische verf gebruikt, die niet dampdoorlatend is en qua uitzicht en kleur een vlakke, doodse afwerking geeft.

Ondanks dit minder fraaie voorkomen behield de basiliek haar barokke concept. Dat vormt dan ook het uitgangspunt bij de restauratie. De kerk had tijdens de 17de eeuw een **monochroom wit** uitzicht, zodat er maximaal gespeeld kon worden met licht en schaduw. Enkel de geschilderde plint en de in zwarte steen uitgevoerde sluitstenen en inscriptiepaletten onder de koepel zorgden voor een zwartgrijze kleurstelling.

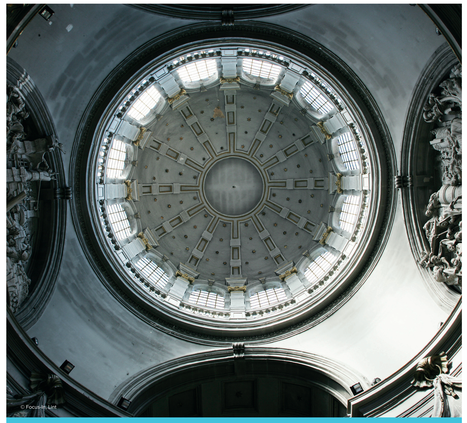

© Focusfive LLP

De **monochroom kalkwitte afwerking** met enkele zwartgrijze accenten wordt hernomen bij de interieurrestauratie.

Tijdens de werken zullen eerst alle loshangende pleisterlagen, de losse kalklaag en de volledige synthetische afwerklaag verwijderd worden. Daarna volgt een sanering van de veel voorkomende zoutuitbloeiingen. Vervolgens wordt er op al deze plaatsen herpleisterd met een kalkmortel in twee lagen die aansluit bij de behouden, grotendeels 19de-eeuwse, pleisterlagen. De behouden pleister- en kalklagen worden geplamuurd om een globaal glad aspect te krijgen, dat aansluit bij de omliggende afwerking. Tenslotte wordt het geheel geschilderd met een kalkverf in drie tot vier lagen.

De bas-reliëfs en de voorstellingen van de kerkvaders in de koepel zijn zeer kenmerkend voor de Hanswijkbasiliek. Omdat ze in de 19de eeuw grondig ontpleisterd werden is de originele kleurstelling ervan niet met zekerheid gekend. De oudste afwerklaag die teruggevonden werd op de bas-reliëfs is terracottakleurig. Het is echter niet zeker dat dit de oorspronkelijke afwerklaag was. Omwille van die onzekerheid is geopteerd om de bas-reliëfs en de beelden van de kerkvaders enkel te reinigen en conserverend te behandelen, zodat ze zich integreren in de barokke kleurstelling.

Een groot gedeelte van de muren van de zijbeuken wordt in beslag genomen door ex-voto's, dankbetuigingen die getuigen van het belang van de Mariadevotie en het geloof in miraculeuze genezingen. Deze marmeren dankbetuigingen blijven dan ook behouden en worden gereinigd met Arabische gom. Enkele losse beelden worden eveneens gereinigd zodat ze niet uit de toon vallen in de volledig gerestaureerde kerk.

Een aantal ruimten krijgt een nieuwe bestemming. De huidige winkel achteraan in de kerk wordt een onthaalpunt voor bedevaarders, kerkgangers en andere bezoekers. Hier wordt een **historisch stucplafond** weer in zicht gebracht en gerestaureerd.

De huidige rouwkapel wordt ingericht als kaarsenkapel, voorzien van een afzuigsysteem. De huidige weekkapel en de **crypte** worden ingericht als expositieruimte met museale verlichting.

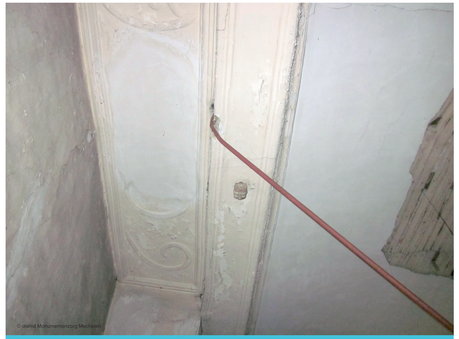

© dienst Monumentenzorg Mechelen

Boven het verlaagde plafond van de huidige winkel bevindt zich een **historisch stucplafond.**

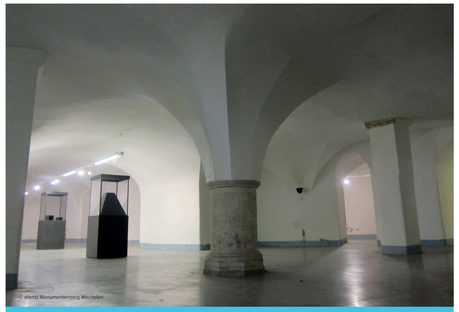

© dienst Monumentenzorg Mechelen

Ook de **crypte** wordt volledig opgeknapt. De onderste zone krijgt een waterwering, de pleister op de wanden wordt hersteld en het geheel wordt herschilderd.

LOT 5: Inbraak- en branddetectie

De volledige inbraak- en branddetectie wordt herzien.

Tekst
Elfi Hermans, Architectenbureau K. Beeck bvba

Redactie
Sofie Stevens, dienst monumentenzorg stad Mechelen

Literatuur
Rambaut, Aletta, Vooronderzoek glasraam-invullingen uit de Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijkkerk te Mechelen, december 2009.

www.kerknet.be